

OBSE - POKUS O REGIONÁLNÍ BEZPEČNOSTNÍ INSTITUCI; KONTROLNÍ REŽIMY

PhDr. Tomáš Kolomazník

2026

OBSE - HISTORIE

HELSINSKÝ SUMMIT KBSE

1975 KBSE – vrchol uvolňování mezi západním a východním blokem

Výsledkem tohoto vůbec prvního a tak početně zastoupeného celoevropského summitu byl podpis Závěrečného aktu, který představuje v moderních evropských dějinách dokument zásadního významu

Dokument je strukturován do 3 košů

KOŠ - BEZPEČNOST

Jeho základem je Deklarace zásad řídících vztahy mezi zúčastněnými státy (tzv. helsinské desatero – odkaz ke svrchovanosti, mezinárodnímu právu, řešení sporů pokojnými prostředky atd.)

Další částí tohoto koše je Dokument o opatřeních k posílení důvěry a o některých aspektech bezpečnosti a odzbrojení

Signatářské strany se zavazují k předběžnému oznamování vojenských cvičení nad 25 tisíc vojáků a v pásmu od 250 km od hranice dotyčného státu, výměně pozorovatelů na vojenských cvičeních, k oznamování velkých přesunů vojsk

Dále byl deklarován společný zájem dosažení úplného odzbrojení

VÝSLEDEK HELSINSKÉHO PROCESU

**Přijatý dokument nepodléhal ratifikaci, protože nebyl právně závazný
Byl ovšem natolik významný, že od něho neustoupila ani jedna ze signatářských stran**

Spory se proto vedly o způsob a obsah jeho realizace. Helsinský proces nepřivodil překonání rozdělení Evropy.

Jeho hlavní význam spočíval v tom, že uznal existující územní *status quo* v Evropě a na základě této reality přijal program mírového spolupráce mezi evropskými státy
v letech 1977–1986 probíhají schůzky v Bělehradu a Madridu s cílem dosažení pokroku ve vytyčených oblastech v roce 1975

Poslední jednání během studené války probíhají v letech 1986–1989 ve Vídni
zejména se jednalo o odzbrojení mezi státy NATO a Varšavské smlouvy

PAŘÍŽSKÝ SUMMIT KBSE (1990) 1/2

Proces demokratizace v sovětské sféře vlivu umožnil zásadní posun v otázkách, které se řešily na půdě KBSE na odzbrojovacích jednáních

Převratné změny v Evropě na přelomu 80. a 90. let vedly k tomu, že v listopadu 1990 byl do Paříže svolán summit KBSE

Před samotným summitem nicméně ještě došlo k dojednání **Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě (CFE)**

Někdy nazývána jako smlouva století

smlouva stanovovala přesné počty zbraňových komplexů

Smlouva později adaptována v souvislosti se zánikem Varšavské smlouvy

PAŘÍŽSKÝ SUMMIT KBSE (1990) 2/2

Po podpisu CFE se zúčastněné strany obou bloků přijaly politickou Deklaraci dvaceti států, v níž prohlásily, že členské země NATO a Varšavské smlouvy se již nepovažují za protivníky, budou mezi sebou vytvářet přátelské vztahy a budou aktivně přispívat k dalšímu odzbrojení všeho druhu s cílem upevnit proces KBSE, aby byla posílena bezpečnost a stabilita v Evropě

Výsledkem jednání byla Pařížská charta pro novou Evropu

Její signatáři proklamovali ukončení studené války a bipolárního rozdělení kontinentu

90. LÉTA 20. STOLETÍ

90. léta – řeší se otázky odzbrojení a kontrola zbrojení v procesu sjednocení Německa měla dohlížet na snižování počtu vojáků i výzbroje sjednocené německé armády

Vnitrostátní konflikty a Balkáně ukázaly, že KBSE není připravena na prevenci a neví jak reagovat

-

Transformace KBSE

- Fóra pro bezpečnost
- Úřad pro demokratické instituce a LP (ODIHR)
- Úřad vysokého komisaře pro národnostní menšiny
- Smírčí a rozhodčí soud od 1995 pro státy OBSE
- Celá řada soft-laws → není to vynutitelné mez. právem

VZNIK OBSE

- 1994 budapeštský summit - vznik OBSE
- Dochází k vymezení hlavních cílů OBSE
 - Mezinárodní mír a bezpečnost
 - Kooperativní bezpečnost
 - Dialog, spolupráce a kooperace mezi všemi členskými státy

DALŠÍ FÁZE TRANSFORMACE

Později dochází k rozšíření bodů agendy

Prevence konfliktů, rekonstrukce oblastí postižených násilím

OBSE a její orgány nedisponují donucovacími prostředky a jejich rozhodnutí mají formu doporučení – nejsou právně vymahatelná

Důraz na prevenci; specifický systém včasného varování

Krátkodobé i dlouhodobé mise mají civilní charakter, několik 10 účastníků

Monitorování voleb; Zajišťování a sběr informací a jejich ověřování na místě, nezávislé vyšetřování
Vytváření prostředí pro politický dialog

Pro implementaci mise je zapotřebí souhlas hostitelského státu; neexistují donucovací mechanismy

MISE OBSE - PŘÍKLADY

V roce 2025 například působila **volební mise** v Moldavsku, Albánii a Severní Makedonii, zatímco v České republice, Německu či Velké Británii fungovaly tzv. „core-team“ expertní mise zaměřené spíše na analýzu systému a předvolebního prostředí.

Krizové a policejní mise v oblastech konfliktu

OBSE dlouhodobě působí v tzv. polních misích v jihovýchodní a východní Evropě, na Kavkaze a ve Střední Asii; například v Kosovu, Bosně a Hercegovině či na Ukrajině.

Významnou ilustrací je mise OBSE na Ukrajině, která byla založena v roce 2014 po vypuknutí konfliktu na východě země a měla za úkol monitorovat situaci a přispívat k dialogu; v roce 2022 však Rusko zablokovalo její prodloužení, čímž se mise de facto ukončila.

Mise v západním Balkáně a na Kavkaze

V Bosně a Hercegovině různé policejní a police-podporující mise OBSE, které pomáhají s reformou bezpečnostních a soudních institucí.

Na Kavkaze a v postsovětském prostoru pak OBSE působí v misích zaměřených na etnické a regionální konflikty (např. v Gruzii či v oblastech Kosova), často v kombinaci s humanitární, policejní a lidskoprávní složkou.

KONTROLNÍ REŽIMY

SMLOUVA O KONVENČNÍCH OZBROJENÝCH SILÁCH V EVROPĚ

Smlouva o konvenčních ozbrojených silách v Evropě (S-KOS) byla podepsána na pařížském summitu Organizace pro bezpečnost a spolupráci v **Evropě (OBSE) v listopadu 1990** hlavami států a vlád 22 zemí - členských zemí NATO a bývalé Varšavské smlouvy a v platnost vstoupila 9. listopadu 1992.

S-KOS zahrnuje systém početních limitací, výměny informací a verifikací v pěti kategoriích konvenčních zbraní a zařízení (bitevní tanky, dělostřelecké systémy, obrněná vozidla, bojová letadla a útočné vrtulníky).

S cílem přizpůsobit text S-KOS novým politickým realitám v Evropě, jakými byly zejména zánik Varšavské smlouvy, rozpad SSSR a proces rozšiřování NATO o státy – bývalé členy Varšavské smlouvy, byla podepsána na summitu OBSE v Istanbulu v listopadu **1999 Dohoda o adaptaci S-KOS (AS-KOS)**. Ta však dodnes nevstoupila v platnost.

V prosinci 2007, v reakci na spojenecké podmínění ratifikace A-S-KOS stažením ruských jednotek z území Moldavska a Gruzie, RF přestala plnit opatření S-KOS (tzv. S-KOS suspendovala).

V roce 2010 členské státy NATO připravily novou iniciativu, ale i s ohledem na současnou situaci se **nepodařilo nalézt nový kontrolní režim.**

VÍDEŇSKÝ DOKUMENT

Počátky Vídeňského dokumentu spadají do Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, konané v roce 1975 v Helsinkách.

V roce 1990 přijetí tzv. Vídeňského dokumentu, který byl upravován a rozšířen v letech 1992 a 1994. Další revize z roku 1999 rozšířila **Vídeňský dokument o oblast regionální bezpečnosti**, revize z roku 2011 obsahuje závazek projednat dosažený pokrok s možností následné revize alespoň jedenkrát za pět let.

Vídeňský dokument 2011 (VD-11) je politicky závazný dokument, který slouží k budování opatření ke zvyšování důvěry a transparentnosti (CSBMs) mezi účastnickými státy OBSE. VD-11 obsahuje politicky závazná opatření, jejichž cílem je zajistit větší otevřenost a transparentnost vojenských aktivit v regionu OBSE. **Jedná se zejména o výměnu informací, inspekce, ověřovací návštěvy, ukázky vojenské techniky a zařízení a jiné vojenské kontakty podle ustanovení VD-11.**

Následně probíhala jednání o jeho modernizaci, ale v současné době se jedná o nefunkční mechanismus vzhledem k válce na Ukrajině a postojích RF.

SMLOUVY O OTEVŘENÉM NEBI

K posílení důvěry a bezpečnosti v regionu OBSE rovněž napomáhá implementace Smlouvy o otevřeném nebi (dále jen S-ON), a to prostřednictvím jejího verifikačního a inspekčního mechanismu, a Vídeňského dokumentu k opatřením na budování důvěry.

Smlouva o otevřeném nebi byla podepsána v roce 1992 a začala platit 1. ledna 2002. Jejím cílem je posilování důvěry mezi 34 smluvními státy. **Hlavním nástrojem jsou pozorovací lety monitorující území ostatních smluvních stran letouny s certifikovanými čidly.**

Smlouva umožňuje každému smluvnímu státu, aby provedl neozbrojený pozorovací let nad celým územím ostatních smluvních států za účelem sběru údajů o ozbrojených silách a případných vojenských aktivitách.

USA a Rusko odstoupily, smlouva platí, ale je neúčinná.

MEZINÁRODNÍ KONTROLNÍ REŽIMY

Zanggerův výbor (Zangger Committee, angl. zkr. ZC), podle jména prvního předsedy, byl ustaven po vstupu Smlouvy o nešíření jaderných zbraní (Treaty on Non-Proliferation of Nuclear Weapons – ang. zkr. NPT)

Nesmluvní ujednání, jehož hlavním cílem je harmonizace exportní politiky v jaderné oblasti členských zemí NPT.

Formou seznamu (tzv. Trigger List, jehož aktualizovanou verzi periodicky publikuje Mezinárodní agentura pro atomovou energii), definuje uvedená zařízení a materiály s ohledem na jejich možné zneužití k získávání štěpného materiálu jako základní komponenty pro výrobu jaderných výbušných zařízení a na základě tohoto seznamu kontroluje jejich vývoz a další převody.

MEZINÁRODNÍ KONTROLNÍ REŽIMY

Australská skupina vznikla v roce 1985 z iniciativy Austrálie v reakci na porušení Ženevského protokolu (z roku 1925) použitím chemických zbraní v iránsko-iráckém konfliktu. Australská skupina stanovila režim vývozních kontrol u chemických látek, které by mohly být zneužity pro výrobu chemických zbraní, přičemž tento režim byl v roce 1990 rozšířen i na biologické zbraně a na klíčové položky chemických a biologických zařízení a technologií. Výměna informací se v závislosti na vývoji vědeckých a technických poznatků rozšiřuje. V současné době má Australská skupina 40 členských zemí.

MEZINÁRODNÍ KONTROLNÍ REŽIMY

Kontrolní režim raketových technologií (Missile Technology Control Regime – ang. zkr. MTCR) je neformální a dobrovolné ujednání zemí, které vzniklo v roce 1987 v situaci narůstajícího rizika šíření raketových technologií. Režim pokrývá různé druhy řízených střel s plochou dráhou letu a torpéd, včetně bezpilotních prostředků (UAV). Základním klasifikačním měřítkem pro balistické systémy je dolet nad 300 km a schopnost dopravit na cíl náklad/nálož o hmotnosti přesahující 500 kg.

MEZINÁRODNÍ KONTROLNÍ REŽIMY

Wassenaarské ujednání o vývozních kontrolách konvenčních zbraní a zboží a technologií dvojího užití (The Wassenaar Arrangement on Export Controls for Conventional Arms and Dual-Use Goods and Technologies, ang. zkr. WA) bylo založeno v roce 1995. Zabývá se širokým spektrem konvenčních zbraní a zboží dvojího použití, tj. položek určených především pro použití v průmyslové oblasti, ale využitelných též k výrobě konvenčních zbraní.

Wassenaarské ujednání má ze všech kontrolních režimů nejširší předmět své činnosti.

- 1) seznamem vojenského materiálu (pokrývající konvenční vojenský materiál)
- 2) seznamem zboží dvojího užití technologií (jenž pokrývá položky, které nejsou zahrnuty do kontrolních listů ostatních kontrolních režimů).

ÚMLUVA O KAZETOVÉ MUNICI

Úmluva o kazetové munici (Convention on Cluster Munitions – CCM), tzv. **Úmluva z Oslo**, byla iniciována politickou deklarácí přijatou na konferenci o omezení kazetové munice (KM) konané v Oslo v únoru 2007.

Celkem 46 zemí, včetně Česka, se tehdy dohodlo na tom, že do konce roku 2008 uzavřou právně závazný mezinárodní nástroj, který zakáže používání, výrobu, přesuny a skladování kazetové munice.

CCM byla sjednána v Dublinu 30. 5. 2008 a slavnostně otevřena k podpisu v Oslo 3. 12. 2008, ČR patří mezi její prvosignatáře. CCM vstoupila v platnost 1. 8. 2010 a ČR se stala smluvní stranou CCM k 1. 3. 2012.

Armáda ČR v souladu s přijatými závazky vyřadila kazetovou munici a její zbývající zásoby zlikvidovala již v roce 2011.

VIDEO

Miny

https://www.youtube.com/watch?v=4G8M7_GyVI8

<https://www.youtube.com/watch?v=ouje5qeD7wY>

DĚKUJI ZA POZORNOST

Jungmannova 17 | 110 00 Praha 1 | Česká republika

cevro.cz